

NOVIJA POVIJEST U GODIŠNJAKU »BALCANICA«
(I–IV, 1970–1973)

Balkanološka istraživanja značajno su područje interdisciplinarnog znanstvenog interesa u našoj zemlji. Među njihovim organizacijskim osloncima u nas vidno mjesto zauzima Balkanološki institut SANU. To je došlo do vidnijeg izražaja u godišnjaku »Balcanica« što ga je taj institut pokrenuo god. 1969. Prvi je svezak (I, 1970) izašao kao zbornik radova (no donio je i niz informacija o organizaciji balkanoloških studija u našoj zemlji), ali u daljnjim svescima (II, 1971; III, 1972; IV, 1973) uvedena je obilna i raznolika rubrika »Kritike, prikazi, izvještaji« koja im daje izgled časopisa. Zanimljivo je da je »Balcanica« iz sveska u svezak sve opsežnija (290, 475, 686 727 stranica). U prva tri sveska »Balcanica« je označena kao godišnjak Balkanološkog instituta, no u četvrtom je svesku označen kao suizdavač još i Međuakademijski komitet za balkanologiju Savjeta akademija nauka i umjetnosti SFRJ.

»Balcanica« pripada krugu onih glavnih časopisa srpske historiografije koji su po svojim suradnicima i tematici značajni za jugoslavensku historiografiju u cjelini, pa tako i za hrvatsku¹, no od njih se, dakako, razlikuje kao interdisciplinarna publikacija, orijentirana — u skladu s koncepcijom balkanoloških istraživanja — na bilateralne i multilateralne odnose balkanskih zemalja i naroda. Ne može se reći da »Balcanica« pridonosi interdisciplinarnim sintezama, no svakako pridonosi interdisciplinarnom okupljanju i upoznavanju radova i istraživača, što je nesumnjivo korisno, pa se može, dodajmo, požaliti što nisu na sličan način organizirana podunavska ili srednjoevropska istraživanja koja su za nas od ne manjeg značenja.

Zbog svega toga ovdje ćemo dati pregled jednog dijela sadržaja godišnjaka »Balcanica« — priloga za noviju povijest -- po vremensko-tematskom slijedu, jer se ti radovi nalaze doduše u širem sklopu cjelokupnog sadržaja godišnjaka »Balcanica«, ali ujedno pripadaju — po autorima i temama — cjelini suvremene historiografije naše novije povijesti.

Traganje za pogodnim pregledom tih radova otkriva nam nekoliko grupa. *Prva skupina* obuhvaća prinose povijesti balkansko-srednjoevropskih odnosa do prvoga svjetskog rata i u njemu. A. Radenić obuhvatio je austrougarsko-balkanske odnose u značajnom i karakterističnom razdoblju od ratnog isključenja Austro-Ugarske iz Italije i Njemačke (1866) i austrijsko-mađarske nagodbe (1867) do Berlinskog kongresa 1878. (*Die Balkanländer in der Strategie Österreich-Ungarns 1867–1878*, I, 147–63). Sredina XIX st. obiluje zamislama i planovima o preuređenju balkansko-podunavskog prostora kako to ponovno pokazuje, u jednom širem pregledu, D. Đorđević (*Projects for the federation*

¹ Usp. V. Oštrić, *Suvremena povijest u novijim svescima glavnih časopisa srpske historiografije, Časopis za suvremenu povijest*, 1972, br. 3, 215–228.

of South-East Europe in the 1860's and 1870's, I, 119—145). Među njima su i zamisli o srpsko-bugarskoj federaciji, za vladavine kneza Mihajla, koje je izložio K. Đambazovski (Ideje i projekti u Srbiji o srpsko-bugarskoj federaciji u toku 1862. godine, III, 349—367), u sklopu svojih istraživanja srpsko-bugarskih i srpsko-makedonskih odosa u XIX stoljeću. Đ. Đorđević iznio je i jedno specijalno pitanje srpsko (jugoslavensko)-austro-ugarsko-talijanskih odnosa u razdoblju uoči prvoga svjetskog rata (The Influence of the Italian Risorgimento on Serbian Policy During the 1908—1909 Annexation Crisis, III, 333—347), upozorivši, između ostalog, da u tom odnosu djeluje dvostruki utjecaj — talijanskog ujedinjenja i talijansko-austrougarskih suprotnosti. Sovjetski historičar J. A. Pisarev, nastavljajući svoj višegodišnji rad na području naše novije povijesti, objavio je dva rada o međunarodnim odnosima Balkana u prvom svjetskom ratu. U prvome govori o austro-ugarskoj politici (Ekspanzionističke plani Avstro-Vengrii na Balkanah v gadi prvoj miravoj vojni i jugoslavjanskaja problema, II, 195—207), u vezi s agresijom na Srbiju i Crnu Goru i s pokušajima očuvanja Monarhije, a u drugome o politici velesila (Velikie deržavi i Balkani v gadi prvoj miravoj vajni, III, 369—393), te raspravlja o austro-ugarskoj balkanskoj politici i sukobu sa Srbijom, ratnim planovima Austro-Ugarske, njemačkim odnosima prema Balkanu i o odnosima sila Antante prema Balkanu. *Druga skupina* radova obuhvaća različita pitanja povijesti radničkog pokreta. V. Čubrilović, direktor Balkanološkog instituta i urednik godišnjaka »Balcanica«, daje sažet, sintetični tekst, bez bilježaka, o jednom važnom pitanju u djelatnosti S. Markovića (Svetozar Marković o nacionalnom pitanju u Austro-Ugarskoj, II, 133—140). Autor izlaže poglede S. Markovića, uz sintetični osvrt na srpsko, jugoslavensko i austro-ugarsko pitanje.² Dušan Lukač, Srpski socijalisti o nacionalnom pitanju naroda na Balkanu do 1918. (Prilog pitanju), (III, 395—420), daje širi pregled važnijih gledišta, nižući ih sustavno od S. Markovića do kraja prvoga svjetskog rata, ali više iznosi nego analizira i kritički prosuđuje. Takav je pregled ipak vrlo koristan, baš zbog obilja literature o toj tematici. Šteta je što se autor ne koristi svom relevantnom historiografijom (makedonskom, bosansko-hercegovačkom i drugom).³ Jednu od mnogih tema iz tog sklopa posebno je iznio V. Strugar, Les memorandums de Stockholm du Parti Social-démocrate Serbe, II, 209—222, opremivši tekst i s mnogo korisnih podataka o relevantnoj historiografiji (veoma proširenoj baš poslije god. 1963. kada je V. Strugar opširnije pisao o toj temi u poglavljima svoje knjige »Jugoslavenske socijaldemokratske stranke 1914—1918«). Obilje literature, jugoslavenske, sovjetske, bugarske, o Južnim Slavenima komunistima u Sovjetskoj Rusiji, s prevagom analitičkih radova, uz pomanjkanje kakvog sintetičnog djela u našoj literaturi⁴ potaklo je, može se prosuditi, P. Milosavljevića da je obradi

² Treba spomenuti da će peti svezak godišnjaka »Balcanica« (za 1974) biti posvećen S. Markoviću, u povodu 100-godišnjice njegove smrti.

³ Kao primjer, spominjem samo jedno djelo — temeljnog značenja: O. Ivanovski, Balkanske socijalisti i makedonskoto prašanje od 90-tite godini na XIX vek do sazdanjeto na tretata internacionala, Skopje 1970. — D. Lukač objavio je još jedan rad povezan s navedenim, Srpski socijaldemokrati i nacionalno pitanje južnoslavenskih naroda u Austro-Ugarskoj do 1918, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, XIX/1970—1971, Sarajevo 1973, 193—204.

⁴ Za niz važnijih naših radova usp. S. Koprivica-Oštrić, Novija jugoslavenska historiografija o komunističkoj organizaciji Jugoslavena u Sovjetskoj Rusiji 1918—1921, ČSP, 1970, br. 1, 174—183.

u cjelovitijem pregledu »Južnoslavenske revolucionarne grupe u Rusiji (1917—1920)«, IV, 291—324. Pružio je vrlo koristan uvid u historijski i historiografski složenu temu.

Vrlo je zanimljiv, zbog korisnog komparativnog pristupa, njegov rad »O nekih vaprosah abščestveno-ekanamičeskava i sacialno-palitičeskava parjatka, abuslavivših prinjatje 'zakona o zaštite gasudarstva' v Balgarii, Ruminii i Jugoslavii«, III, 421—436. Takvih je pristupa relativno malo u našoj historiografiji.⁵ Već smo zabilježili (u skupnom prikazu navedenom u bilj. 1) da je V. Vinaver proširio svoje osnovno radno područje — međunarodni odnosi Jugoslavije između dva rata — i na tematiku odnosa KPJ prema međunarodnim zbivanjima. Prinosi su tom njegovom korisnom interesu i dva rada u godišnjaku »Balcanica«: Komunističeskaja partija Jugoslavii i jugoslavsko-balgarskie atnaščenija v period meždju dvumja miravimi vajnami, IV, 347—380; KPJ i balkanska politika Jugoslavije (1929—1941), III, 437—454.⁶

Za tu je skupinu radova važan i metodološki prilog P. Milosavljevića, O nekih vaprosah paralelnava izučeniija rabočeva dviženija jugovastočnoj Evropi, I, 165—178. Ta tema ima nesumnjivo šire značenje. Ne ulazeći u ovakvom pregledu radova u poseban osvrt, treba samo zabilježiti da je taj rad i jedan od mogućih prethodnih metodoloških uvoda za projekt »Istorija radničkog pokreta u Jugoistočnoj Evropi« čije ostvarivanje, snagama jugoslavenskih historičara, nastoji organizirati Balkanološki institut.⁷

Treću skupinu čine prinosi općoj i jugoslavenskoj povijesti međunarodnih odnosa između dva rata. D. Todorović obradila je »Pitanje uspostavljanja diplomatskih odnosa između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Republike Turske (1923—1925)«, IV, 265—290, Ž. Avramovski »La politique anglaise envers l'Albanie (1918—1924)«, IV, 325—346. Ovamo idu i dva povezana rada D. Lukača: Germanija i strani jugovastočnoj Evropi v periode padgatovki i načala italijanskoj agressii na Greciju v 1940 gadu, IV, 381—404 i Osnovne smernice Hitlerove balkanske politike u toku priprema napada na SSSR, II, 223—246.

I, konačno, u četvrtoj skupini su prinosi općoj i jugoslavenskoj povijesti drugoga svjetskog rata. Tu ide jedan prigodni tekst P. Milosavljevića, »Trente années de l'insurrection des peuples de Yougoslavie (1941—1971)«, II, 1—6, a uza nj i bibliografski prinos D. Lukača, »Bibliographie des oeuvres principales relatives à l'insurrection des peuples de Yougoslavie en 1941«, II, 7—25. Zanimljiv je prinos povijesti sovjetske politike, koristan i za našu povijest, dao J. Pawlovicz,

⁵ Taj rad izaziva, mislim opravdanu, asocijaciju na zanimljiv pothvat M. Ekmečića, Osnove građanske diktature u Evropi između dva svjetska rata, Sarajevo 1965, na knjižicu o jednom problemu opće povijesti koja je vrlo korisna i za povijest Jugoslavije u tom razdoblju.

⁶ U toj su skupini njegovih radova i ovi: KPJ i pitanje ratne opasnosti 1919—1935. godine, *Istorijski glasnik*, 1970, br. 1—2, 61—112; Komunistička partija Jugoslavije i Mala Antanta (1920—1938), *Istorijski časopis*, XVIII/1971, 521—551; KPJ i spoljna politika Kraljevine Jugoslavije 1939—1941. godine. Istorijat i periodizacija, *Prilozi za istoriju socijalizma*, 9, Beograd 1974, 45—142.

⁷ Usp. izvještaje V. Čubrilovića o radu Balkanološkog instituta za 1971, odnosno za 1972. godinu, III, 625—626, IV, 719.

Osnivanje i delatnost Sveslovenskog komiteta u Moskvi za vreme drugog svet-skog rata, IV, 439—452.⁸

Poratnoj povijesti pripada samo jedan rad, no riječ je o temi koja je vezana za završno doba drugoga svjetskog rata, o odnosima velesila pobjednica, a zanimljiva je i za nas: M. A. Muntjan, Absuždenie dunajskava vaprosa na kanferencijah predstavitelej velikih deržav letam — asenju 1945 gada, IV, 405—438. Završavajući pregled radova treba barem konstatirati da rubrika »Kritike, prikazi, izveštaji« sadrži obilje informacija i ocjena o međunarodnim i našim balkanološkim istraživanjima i literaturi, sa dosta velikim udjelom novije povijesti.

»Balcanica«, recimo na kraju, pripada, svojim povijesnim sadržajima, onom krugu glavnih časopisa srpske historiografije koji imaju jugoslavensku, a i međunarodnu funkciju, osobito na području novije povijesti. Mislim u prvom redu na povezivanje jugoslavenske i opće povijesti (odnosno povijesti drugih zemalja i naroda) i na povijest međunarodnih odnosa u širem, ne samo diplomatskom, smislu. U tim se odnosima nalazi i hrvatska povijest, pa takvi pristupi udovoljavaju u određenoj mjeri i interesu hrvatske historiografije.

Vlado Oštrić

ÖSTERREICHISCHE OSTHEFTE, Beč, 1973, I—IV.

Ovaj stručni časopis redoviti čitalac ČSP upoznao je već u nekoliko prikaza. Neka nam pažnja bude posvećena i godini 1973.

Austrijski Institut za istočnu i jugoistočnu Evropu, izdavač ovih »Svezaka«, prezentirao je na 448 stranica, a u 4 broja, sedamnaest rasprava, petnaest članaka pod zajedničkim naslovom »Forschungsberichte«, zatim nekoliko izvještaja sa kongresa i naučnih skupova, te 72 recenzije i prikaza, što naročito naglašavamo. Sve u svemu, obuhvaćeno je što člancima, što recenzijama, prikazima, ili ostalim izvještajima ukupno 14 zemalja: Baltik, Finska, SSSR, Poljska, Turska, DDR, Rumunija, Bugarska, ČSSR, Mađarska, Grčka, Austrija, SAD. Devet autora govori o temama koje se odnose na Jugoslaviju. Od njih je samo jedan Jugoslaven, E. Rasberger, privredni savjetnik naše ambasade u Beču — kako čitamo u posebnom popisu autora.

Ostanimo odmah na »jugoslavenskim temama«. Bečki Državni arhiv dao je materijala *A. Justu*, dr. phil. iz Augsburga (o autoru se ne kaže više od toga), da piše o problemu nacionalnosti u Austro-Ugarskoj, i to pod naslovom »*Biskup Strossmayer i Hrvati*« (I, 27—47). Taj objavljeni prilog samo je dio teksta, koji u godini 1973. nije dalje štampan. Pisan donekle žurnalističkim stilom, taj tekst ocrtava i naglašava vrlo pozitivnu Strossmayerovu ulogu u političkom i kulturnom životu Hrvatske toga vremena i antislavensku politiku Beča. Vrijednost mu je u tome što donosi zanimljive citate originalnih arhivskih dokumenata. Npr.

⁸ Uz prilog toga poljskog autora sada raspoložemo na našem jeziku još jednim radom sovjetskog autora: *G. M. Slavin*, Sveslovenski komitet i oslobodilački rat u Jugoslaviji (1941—1942), *Prilozi za istoriju socijalizma*, 9, Beograd 1974, 143—175. Oba se rada zanimljivo dopunjuju.